

PLANTENWERKGROEP

--- NMC-Schijndel --- Natuurgroep Gestel ---

Plant van de maand februari 2026

(Gewoon) Varkensgras

Algemeen

Wetensch. naam	Polygonum aviculare L.
Uitspraak	Polýgonum aviculáre
Familie	Polygonaceae/Duizendknoopfamilie
Geslacht	Polygonum/Varkensgras
Soort	Varkensgras
Plantvorm	Kruid. Therofyt****
Leefvorm	Eénjarig
Hoogte	5 tot 40 cm.
Wortel	Penwortel/bijwortels
Stengel	Liggend/opgaand
Bladstand	Verspreid
Bladvorm	Langwerpig
Bladkleur	Donker groen
Bladrand	Gaaf
Plant	Eénhuizig
Bloeiperiode	Mei – herfst
Bloeiwijze	Enkel/groepje
Bloemtype	Tweeslachtig
Bloemkleur	Groen, wit, rood
Bloemvorm	Regelmatig
Bloemdekbladen	Aanwezig(zie bij bloemen)
Meeldraden	5
Stijlen	2
Stempels	2
Vruchtbeginsel	Bovenstandig
Vrucht	Nootje
Groeiplaats	Divers(tredplant)

Foto 1. Varkensgras

Foto 2. Wortel

Inleiding

Dit jaar kijk ik terug naar de plant die ik 10 jaar geleden beschreef, dat was de **Witte dovenetel**. Mij valt het begin van de inleiding van toen op nl.: *"Hoe het gewone anders kan zijn beleven we op 28 dec. 2015. We ('Maandag-Middag-Wandelaars') komen de rijk bloeiende Witte dovenetel tegen. Hoewel het de feestdag van 'Onnozele Kinderen' is zijn wij niet zo onnozel dat we niet in de gaten hebben dat dat alsmaar doorgroeien en bloeien van deze lipbloem zeker te maken heeft met de uitzonderlijk zachte herfst en winter tot nu toe. Nog steeds*

ervaren we de klimaatverandering. Doet het **Varkensgras** hier ook aan mee?

Naamgeving

Polygonum. In het Grieks is *polys* veel en *gonu* knoop. Kijk naar de plant en je ziet dat de stengel vele knopen heeft.

Aviculare. Dit betekent *van de vogeltjes*. Zij pikken het zaad als voedsel op.

Varkensgras. In mijn jeugd zag ik de varkens in de bongerd het Varkensgras vreten. Die beesten lusten uiteraard ook graag gewoon gras. Beide planten is voedsel voor hen, hoewel het varkensgras echt geen gras is, maar dat deert de varkens zeker niet.

In het Fries, Frans, Duits en Engels heet de plant achtereenvolgens: Bargergers, Renouée des oiseaux, Vogel-Knöterich en Knolgrass.

Dat het varken vaak in de benaming voorkomt ligt voor de hand. Voorbeelden: *Zwijntjesgras*, *Mottegras* (mot=varken), *Bargergers* (barg=varken). Ook als tredplant zie ik verschillende namen b.v. *Weggras*, *Kroep-bie-de-weg* en *Hannes-aan-de-weg*. Die laatste naam komt verderop nog terug.

Zelfs het zaadetende vogeltje mag niet ontbreken.

Flora Batava (dl.3, Jan Kops, 1814) noemt het *Vogel Duizendknoop*.

Plaatsing

Heukels** plaatst de plant in de Duizendknoopfamilie, in het geslacht Varkensgras en de soort Varkensgras. In dit geslacht wordt verder nog Zandvarkensgras genoemd. Willen we de Plant van de Maand ook een tweedelige naam geven, dan is Gewoon varkensgras een juiste benaming.

Beschrijving

Levensvorm. Het Varkensgras is een éénjarig (in zachte winters mogelijk overblijvend en dan tweejarig) kruid en valt bij de indeling van Raunkiaer onder de Therofyten***. De plant zal tussen de 5 en 40 cm. hoog worden.

Wortels. De plant heeft een penwortel (foto 2) die tot een halve meter diep kan gaan. Probeer de plant eens uit te trekken en je zult de naam *Trekgras* begrijpen.

Stengels. De vertakte roodaangelopen en donkergestrepte liggende stengels zijn geribd en van binnen gevuld (foto 3*). Ze kunnen tot een meter lang worden. Gaat de stengel omhoog dan wordt de 40cm. hoogte slechts bereikt als de kruipende plant steun krijgt (foto 4). Op de knopen van de stengels ontwikkelen zich geen wortels.

Foto 3*. Stengel gevuld Foto4 Stengel ondersteund Foto 5. Bladeren Foto 6* Tuitje

Bladeren. De zo'n 2cm. dof donkergroene bladeren met een korte bladsteel staan verspreid aan de stengel. In de nervatuur is een duidelijk middennerf te zien. De bladeren variëren in vorm, maar zijn in het algemeen als langwerpige/omgekeerd eirond te omschrijven. Kenmerkend is het vliezige tuitje dat de stengel (bij de blaadjes, bij de knopen) omsluit (foto 6*).

Bloemen. De bloeiwijze (foto 7) van de plant is enkelvoudig en/of een groepje van maximaal zes bloempjes in een bosje. Ze groeien in de bladoksels. Er zijn bloemdekbladen waar je de kleuren groen, wit (in de rand) en roze kunt ontdekken. Het bloemdek is aan de voet vergroeid. Mijn ogen zien in de constructie wel duidelijk bloemetjes, maar zijn verder moeilijk in detail te beschrijven (foto's 8 en 9*). Een kijkopdracht voor eenieder van ons? Kijk dan ook meteen of je de 5 meeldraden en 2 stijlen ziet.

Foto 7. Bloeiwijze
Vruchten.

Foto 8. Bloem

Foto 9*. Bloemgebied

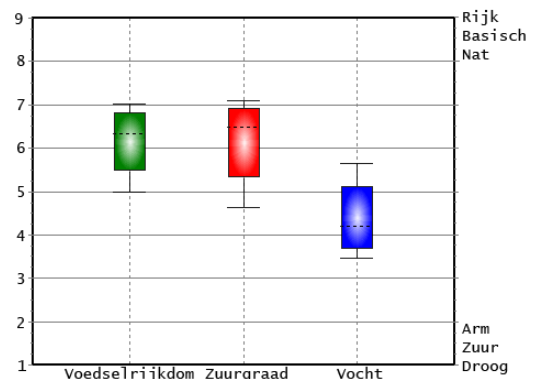
Het vruchtbeginsel is bovenstandig en ontwikkelt zich tot een éénzadig dopvruchtje/nootje van ± 3 bij 1,5mm (afb.10). Ze kunnen wel, dan niet uit het vruchtdenk steken.

1 millimeter

Afb.10. Zaadje

Afb.11*. Ecologische parameters

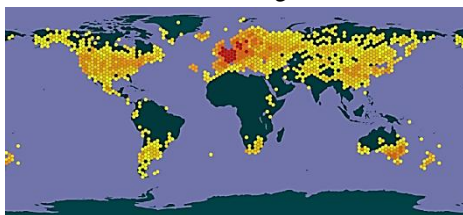
Groeiplaats

Bekijken we de groeiomstandigheden, zie ook afbeelding 11*, dan zien we dat:

- het substraat voedselrijk zal zijn.
- de zuurgraad tussen 5,4 en 6,9 ligt.
- de plant een omgeving van gematigde vochtigheid zoekt.
- de plant een zonnige, open plaats waardeert.

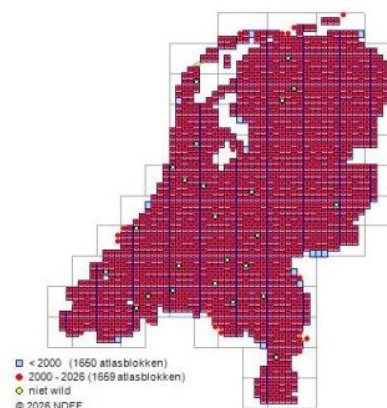
Het Varkensgras zal je als pioniers- en tredplant op vele plaatsen tegenkomen. Let b.v. op stenige (voet)paden.

Verspreiding

Kaartje 12(links) laat zien waar onze Plant van de Maand wereldwijd groeit. Zoemen we in op Nederland, dan geeft kaartje 13

van Floron(rechts) aan waar de plant in Nederland voorkomt. Varkensgras wordt als *inheems, algemeen* aangeduid en je ziet dat er moeilijk een kilometerhok is te vinden waar de plant niet voorkomt.

Wetenswaardigheden

-*Geneesmiddel.* De plant kent o.m. bloedstelpende, kalmerende, wondhelende toepassingen. Ook bij de behandeling van suikerziekte kan de plant van pas komen.

-*Een sage.* Een Oostenrijkse rijke, maar gierige boer heeft een dochter Grete. Tegenover de rijkard woont een arme boer, zijn zoon heet Hannes. Natuurlijk worden die twee verliefd op elkaar, maar de rijke ouwe heer verhindert elke toenadering. Grete en Hannes kijken zo lang naar elkaar dat ze beiden in bloemen veranderen. Grete verandert in

Gretel in der Staude (Juffertje-in-'t-groen) en Hannes verandert in *Hansel am Wege (wegkruid/varkensgras)*. Gaan ze elkaar nu toch nog vinden?

-Een Middeleeuws ritueel. Om uit je misère te komen ga je als volgt te werk: pluk Varkensgras - hou het stevig in je handpalmen – je misère trekt van jou in het kruid – verbrandt het kruid – en je misère is verdwenen.

-Huishoudelijk gebruik. Te mooi om uit Flora Batava(dl.3, Jan Kops, 1814) niet te noemen:

HUISHOUDELIJK GEBRUIK. Het Zaad kan in tijden van gebrek tot voedsel voor Menschen dienen. (MATTUSCHKA.) De Plant geschikt tot Blaauw - Verwen. (THUNBERG.) Het Zaad wordt sterk door de Vogels gezocht, en is een voornaam Voedsel voor dezelven. Met de Bladen kan men Varkens mesten. De Plant is voor de Schapen nadeelig, als krijgende hierdoor verstop-ping. (MATT.) ook door BRUGMANS als schadelijk in Weilanden opgegeven. Wanneer het op den Akker sterk vermenigvuldigt, is het best door varkens uitteroejen. (MATT.)

Tot slot

Een gewas dat zoveel voorkomt en zich zo gemakkelijk handhaaft heeft vele (streek) namen. Je kunt er haast eindeloos naar doorzoeken. Een tweede gegeven dat me opgevallen is is dat de groeiwijze van het bijna geheel liggende varkensgras een grondster-model laat zien. Let eens op bij het bekijken van de plant dat het er vaak maar één is terwijl je onoplettend zou denken dat die gevormde mat op de grond door een aantal van deze zelfde planten gevormd zou zijn(foto 14).

Tekst : Gerard te Dorsthorst

Afb. foto's: GtD(1,2,4,5); Flora van Nederland-Wilde planten en hun omgeving online(3,6,9,11); Saxifraga(7,8,14); Universiteit Groningen(10); GBIF(Global Biodiversity Information Facility)(12); Floron(13).

1. Varkensgras	Schijndel	10 sept. 2018
2. Penwortel	Schijndel	10 sept. 2018
3*. Gevulde stengel	Flora van Nederland-Wilde planten en hun omgeving online	
4. Stengel ondersteund	Schijndel	10 sept. 2018
5. Bladeren	Schijndel	10 sept. 2018
6*. Tuitje	Flora van Nederland-Wilde planten en hun omgeving online	
7. Bloeiwijze	Saxifraga – Ed Stikvoort	
8. Bloem	Saxifraga – Jan van der Straaten	
9*. Bloemgebied	Flora van Nederland-Wilde planten en hun omgeving online	
10. Zaadje	Universiteit Groningen	
11*. Ecologische parameters	Flora van Nederland-Wilde planten en hun omgeving online	
12. Verspreiding wereldwijd	GBIF	
13. Verspreiding Nederland	FLORON Verspreidingsatlas Vaatplanten	
14. Grondstermodel	Saxifraga – Rutger Barendse	

* <https://www.floravannederland.nl/planten/varkensgras>

** Heukels' FLORA van Nederland. 24e druk. 2020.

*** L. Carl von Linné (Carolus Linnaeus), Zweden, 1707 - 1778.

**** Therofyt: Plant zonder winterknoppen, het zaad overwintert. Eénjarig.

opm. De Plant van de Maand is te vinden op:

<https://www.nmcschijndel.nl> en op: <https://www.natuurgroepgestel.nl>

Mail: gerardtedorsthorst@home.nl

Foto 14. Grondstermodel

Grondstermodel geeft een rozetachtige groeivorm.

